

Horváth Hilda

A Wolfner-gyűjtemény

Mindig jobb akartam lenni, mint amennyire embernek ez meg van adva.
(Wolfner Gyula, 1911)

A magyar műgyűjtés történetének számtalan alakja van, akikről elfeledkeztünk; így történt ez a zsidó nagypolgárság több kiemelkedő személyisége esetében is. Jóllehet sokat hallunk a Hatvanyokról, a Herzogokról, de alig tudunk valamit a Wolfnerekről, pedig vagyoni tekintetben – mások társaságában¹ – rögtön a Hatvanyak mögött ott voltak a bőrgyáros Wolfner család tagjai is. Ők teremtették meg a magyar bőripart, és több mint félévszázadon át birtokolták a piacvezető magyar gyárat.

A morvaországi eredetű család első kiemelkedő tagjai Wolfner Lajos (1824–1912) 1848–49-es honvéd és bátyja, id. Wolfner Gyula (1814–1889) voltak, akik 1841-ben Újpesten telepedtek le, és gyapjúmosással, tímársággal foglalkoztak. 1855-ben alapították meg a Wolfner Gyula és Társa Közkereseti Társaságot, mely a bőrkereskedés mellett a kor igényeinek megfelelően először kizárólag szattyánbőrt készített, az egyik legfinomabb bőrféleséget. Később mindenfajta bőr gyártásával és kereskedelmével foglalkoztak.

Cégüket minden korszakban jellemezte, hogy rögtön felismerték, milyen igényt kell kielégíteni, mit vár el a fogyasztó, a piac. Hihetetlen széles körben terítették áruikat Magyarországon és külföldön egyaránt. Már 1869-ben saját hajóval szállították exportcikkeiket a Dunán.

Miután 1873-ban megvásárolták az Első Magyar Bőrgyár Rt.-t, a legnagyobb bőrgyár a Wolfneréké lett, ők maguk pedig a legtekintélyesebb adófizetők közé emelkedtek.² A gyári termelés nagyszabású felfutását igazából a 19. század végén érték el, amikor a talpbőrgyártás fokozott előtérbe kerülésével a hadsereg beszállítói lettek. Nemcsak a magyar királyi honvédség részére szállítottak – elsősorban talpbőrt –, hanem az angol hadseregtől is kaptak megrendelést. Noha 1894-ben tűzvész pusztított a gyárban, ez csak kissé vetette vissza a fejlődést, ugyanis a biztosító minden kárt megtérített. A századfordulón új gépekkel szerelték fel a gyártássort.

1896-ban a cég részt vett a millenniumi kiállításon, ahol aranyérmét kapott, s ekkor már az övek volt a magyarországi bőrexport 40%-a. 1912-ben

a Wolfner Gyula és Társa Rt. megkapta az Országos Iparegyesület aranyérmét.

A család nem a cégnek nevet adó Gyula ágán folytatódott, hanem Lajosén: egyik fia, Tivadar jelentős szerepet vállalt a gyár modernizálásában. Őt széleskörű társadalmi megbecsülés övezte: a GYOSZ alapító és igazgatósági tagja volt, országgyűlési képviselő. Apja (Lajos) révén a család 1904-ben „újpesti” előnévvel nemesi, majd Tivadar saját érdemei alapján 1918-ban bárói címet kapott.³

A balkáni háborúk (1912–13), majd az első világháború alatt a hadi termelés következtében szinte kizárólag katonai megrendeléseknek tettek eleget. A bőrgyár megsokszorozta teljesítményét, és elsősorban a bakancsgyártás révén mintegy kétezer embernek adott munkát. Nagy bevételeikből humanitárius célokra is áldoztak.⁴

A trianoni békediktátumot követően az ország kétharmadának elcsatolása miatt elveszett a minőségi nyersanyagbázis, a lakosság lélekszámának csökkenése következtében pedig zsugorodott a hazai fellevevőpiac. Mindez kihatott a termelés volumenére is, de a kedvezőtlen külső körülmények ellenére a cég hamarosan mégis magára talált. Az 1920-as években korszerű gépeket állítottak be, és újabb s újabb termékeket produkáltak: a háború befejezését követően már nemcsak bakancsokat, hanem cipőket is készítettek, az általuk gyártott gépszíj pedig világmárka lett. Szinte nem létezett olyan bőrtermék, amit ne állítottak volna elő, a már bevezetett bőrféleségeket (krómbőr, lakkbőr, boxbőr) pedig nagy mennyiségben dobták piacra – megint csak időben felismerve a kor igényeit, elvárásait.

A cég munkájában a Wolfner család minden tagja részt vett: Lajos ágán maradt fenn a család, s a második generáció tagjai (József,⁵ Nándor,⁶ Tivadar,⁷ Gyula) mellett rövidesen a harmadik nemzedék is bekapcsolódott a munkába, és sajátos munkamegosztás alakult ki közöttük (József és a fia, György az üzleti ügyekkel, Tivadar és a fia, András a cipőgyártással, gumitermeléssel, Gyula és a fia, László pedig a nyersbőrgyártással foglalkozott).

Wolfner Gyula Eskü téri lakása. Enteriőr és a sarokszoza biedermeier bútorokkal
(Iparművészeti Múzeum Adattára)

Az 1930-as években a gyári cipőtermelés élén a Wolfner-gyár állt, mely aztán 1935 és 1937 között jutott el termelésének csúcspontjára.⁸ Az elért eredményekben nagy szerepet játszottak a kutatások, fejlesztések. Üzleti kapcsolatuk rendkívül sokrétű és kiterjedt volt, mintegy 79 országgal álltak levelezésben. Résztulajdonosai voltak egy angliai bőr-
ipari cégnek is (Rochdale, Migland Leather Company).⁹ Vagyonukat – a gyári beruházásokon, fejlesztéseken túl – részben bérházakba fektették, amelyek további rendszeres jövedelmi forrásoknak bizonyultak.¹⁰

Wolfner Gyula hatalmas vagyona mellett minden bizonnyal elhanyagolható volt a műkereskedelemből származó haszna, jövedelme. Mégis, mindaddig figyelmen kívül maradt a „marchand-gyűjtő”, akinek képek továbbításából, értékesítéséből is származott bevétele. Dr. Bacher Pál ügyvéd közvetítésével – aki az értékesítést követően 10%-ot kapott – br. Kohner Adolf, Mauthner Zoltán és Wolfner Gyula 30–30%-ban részesedett a továbbított műtárgyak eladási összegéből.¹¹

1937-ben a Wolfner és Társa közkereseti társaságot részvénytársasággá alakították át, egymillió pengős alaptőkével. A gyár ismételt felfutásához, termelésének kiteljesedéséhez nagymértékben hozzájárult Wolfner Gyula munkája, aki igazi nagyüzemmel fejlesztette a családi vállalkozást. Azon túl, hogy szociális, munkavédelmi intézkedéseket hajtott végre a munkások javára, támogatta az újpesti sportéletet, és kitűnő műgyűjteményt hozott létre.

CSALÁDI KAPCSOLATOK – GYŰJTŐI KÖR

A családi kapcsolatok feltérképezése érdekes összefüggéseket tár fel, noha a Wolfner család és köre nem az elsődlegesen ismert magángyűjtői csoportok képviselői voltak. Itt most ugyanis nem a parvenü zsidó nagypolgárság azon részéről van szó, amely báróságot kapott, s amely kulcspozíciója révén meghatározta a gazdasági életet, és műgyűjteménye révén szintén vezető szerepet töltött be, azaz a Hatvány-Herzog–Sváb-vonalról, hanem az őket követőkről.

Wolfner Gyula fia, László Baumgarten Carlát, a bíróként és gyűjtőként egyaránt nevet szerzett Baumgarten Nándor (1875–1935) lányát vette feleségül.

Gyula egyik fivére, József Emma (Emília) lányát dr. Géber János egyetemi tanár vette nőül, aki minden bizonnyal Géber Antallal áll rokonságban; aki a beavatottak szemszögéből számos magyar magángyűjtő életrajzát elkészítette.

Wolfner Gyula másik bátyjának, Tivadarnak Vera lányát 1916-ban dirsztai br. Dirsztay Andor vette feleségül, akinek édesapja, Béla (1861–1921) kiváló műgyűjtő volt, elsősorban porcelánokat, ötvöstárgyakat gyűjtött.¹² Dirsztay Béla fia, Gedeon egy másik meghatározó gyűjtő, br. Kohner Adolf lányát, Lujzát választotta párjával.

Minden bizonnyal ezek a kapcsolatok egymást erősítették, gyűjtői vonalon is, vagy akár donátorként is: Baumgarten nevéhez például fontos közgyűjteményi gyarapítások fűződnek.

Enteriőr magyar festményekkel
(Iparművészeti Múzeum Adattára)

WOLFNER GYULA FESTMÉNYGYŰJTEMÉNYE¹³

Főként Wolfner Gyula festményeiről, képgyűjteményéről tudunk, holott ez csak egyik része gyűjtőtevékenységének, bár kétségkívül a legfontosabb. Maga a gyűjtő is így gondolta, hiszen festményeiről részletes nyilvántartást készített, s a listában több hasznos információt is feltüntetett: a művész nevén, a mű címén kívül a festmény értékét és elhelyezését egykori lakásában. Ezek a festményleltárak a Magyar Országos Levéltárban ma is megtalálhatók.¹⁴

Ha igaz a történet, akkor gyűjtésének kezdete igazán érdekes: 1902-ben, a budapesti Orvosszövetség kiállításának szervezője, dr. Elischer Gyula méltányolta Wolfner akkor meglévő, mindössze harminc művét, s közülük többet kölcsön is kért a tárlatra. Ez a röpke elismerés gondolkodtatta el Wolfnert, és indította el a gyűjtés útján. Így lényeg-

ében a 20. század elején kezdett el igazán, koncepciózusan képeket gyűjteni.

Wolfner akkurátusan, következetesen építette fel gyűjteményét, és mindig időben igyekezett lépni kollekcója érdekében; akár a tárgyak biztosításáról, akár egyes műalkotások vagy a teljes műgyűjtemény sorsáról volt szó. Utóbbi illetően már az első világháború előtt – 1911. július 4-én kelt soraiban – aggódva utalt arra, hogy képei ne hogy elkótyavetyéltsenek. Mindent megtett a gyűjtemény, valamint a képek népszerűsítése érdekében: hazai és külföldi kiállításokra rendszeresen kölcsönözte műveit, sőt voltak olyan tárlatok, ahol jelentős szerepet kaptak a tulajdonában lévő festmények.¹⁵

1919-ben a köztulajdonba vett műkincsek¹⁶ kiállításán Wolfner gyűjteményének szinte minden meghatározó mestere szerepelt (Szinyei, Székely, Deák-Ébner, Lotz, Liezen-Mayer, Paál, Munkácsy, Fényes Adolf). Különösebb bántódása a kollekción-

Enteriőr festményekkel, keleti szőnyegekkel
(Iparművészeti Múzeum Adattára)

A szalon
(Iparművészeti Múzeum Adattára)

nak nem esett, ugyanis Petrovics Elek, a Szépművészeti Múzeum igazgatója közbenjárására a gyűjtemény együtt-tartandó felügyeletével magát a műgyűjtő tulajdonost bízták meg.

Wolfnert nem a régmúlt művészei és nem a híres külföldi festők érdekelték, hanem a 19. század utolsó évtizedeinek magyar alkotói. (A magángyűjtők ebben az időszakban leginkább az itáliai és németalföldi művészek műveit gyűjtötték, többen viszont nyitottak voltak az impresszionizmus és posztimpresszionizmus művészei iránt is.) Wolfner a történetiség és kortárs megközelítés határán mozgott: lényegében úgy hozott létre kortárs festménygyűjteményt, hogy igazából egyfajta történeti visszatekintés, speciális szemlélet vezérelte. Nem az akkor induló, teljesen új törekvéseket képviselő magyar művészek iránt érdeklődött, hanem a már-már klasszikussá vált, megbecsülésnek örvendő vagy megbecsülendő alkotók, a magyar festészet kiemelkedő művészeinek alkotásait gyűjtötte. Gyűjtésében a történetiség gondolata több aspektusból is jelen volt: akár úgy, hogy egy alkotó korai időszakának szinte minden lényeges darabját igyekezett megszerezni, vagy úgy, hogy egy egész életművet nyomon követett, legtöbbször pedig egy-egy alkotás születésének pillanatát, folyamatát igyekezett felidézni. Utóbbi szempontból különösen fontos, hogy részint nem is kész műveket gyűjtött, hanem vázlatokat, melyeken először öltött formát, testet az ihlet, és vázlat-sorozatokat, amelyeken nyomon kö-

vethető, hogyan alakul, bomlik ki, formálódik a végleges kompozíció. Maga az alkotói folyamat tárul elénk ezeken a műveken.

Előfordulnak tehát főművek, vagy azokhoz kapcsolódó vázlatok, meg olyan alkotások, melyek fordulópontot jelentenek egy-egy oeuvre-ben, sorozatos művek, melyek áttekintést adnak egy-egy életműről (mint Mednyánszky esetében), vagy olyan korszakból származnak, mely jelentősége ellenére sem volt kellőképpen méltányolt (Szinyei korai festésze), vagy éppen az alkotói utat, a festői módszer csínját-bínját hozzák közel (Székely Bertalan). Sorolhatnánk az alkotók nevét hosszan – közülük Székely Bertalan, Szinyei Merse Pál, Mednyánszky László volt a legfontosabb.¹⁷ Nádaï Pál 1920-ban, majd Petrovics Elek 1925-ben¹⁸ kitűnően megfogalmazta, hogy a 19. század végi magyar festészet fejlődéstörténetének olyan fontos adaléka, becses tára van Wolfner tulajdonában, mely a jövő kutatói számára megkerülhetetlen. Ez a következetes program valóban lehetőséget nyújtott arra, hogy a magyar festészet nagy alakjairól, művészetükről kirajzolódjék egy konzekvens kép, maga a magyar festészet fejlődéstörténete, az egyes életműveken keresztül.

Wolfner a képeket többnyire maguktól az alkotóktól vásárolta, velük folyamatos kapcsolatban, levelezésben állt, így dokumentumokat is megőrzött róluk, tőlük.¹⁹ Ugyanakkor egyik legfőbb erénye volt, hogy kutató szelleme, kereső ösztöne űzte, hajtotta, hogy a külföldre került magyar alkotásokat

MAGYAR VONATKOZÁSÚ NÉPMŰVÉSZETI ÉS IPARMŰVÉSZETI GYŰJTEMÉNY

Magyar festménygyűjteménye mellett a legismertebb Wolfner népművészeti kollekciója volt. Szembeszökő a kettősség, hogy a „nagyművészet”, a képzőművészet mellett milyen hangsúlyos szerepet kaptak a gyűjteményben a népi tárgy-kultúra emlékei.

Úgy 1914-től, az első világháború idején kezdett nagyobb volumenű gyűjtésbe, s körülbelül egy évtized alatt teremtette meg népi gyűjteményét. Emellett azonban mintha eltörpült volna iparművészeti kollekciója, pedig ő maga – éppen a műtárgyakat is magába foglaló biztosítási kötvényében – aprólékosan felsorolta ezeket a tárgyakat is. „Olajfestmények, aquarellek, toll- tus- ceruza- és krétarajzok, tanulmányok, részint mappákban rézkarcok, illusztrációk, szobrok és faragványok, műbeccsel bíró brokátok, hímzések, csipkék, gobelinek, párnák, szalagok, kendők, misemondó ruhák, takarók, terítők, függönyök, baldachinok, főkötők és egyéb kézimunka-gyűjtemények, régiségek, műtárgyak aranyból ezüstből, bronzból, fayence-ből, vagy bármely más anyagból, antik bútorok és műbeccsel bíró szőnyegek és mindenféle műbecs...”²²

Kollekciójának népművészeti részét sokan méltatták.²³ Jóllehet fafaragványok (somogyi, kalotaszegi) is akadtak a gyűjteményben, elsősorban a népi tárgy-kultúra két fő területének emlékei töltötték meg otthonát: magyar népies kerámiákból 600-nál, hímzésekből, csipkékből 700-nál több darab.

Wolfner egyaránt besorolta kollekciójába a történeti Magyarországon élő és alkotó magyar és nem magyar ajkú népek alkotásait: a székelyföldiek, kalotaszegiek mellé az erdélyi szászokét éppúgy, mint a felvidéki szlovákokét.

A történeti Magyarország szinte minden vidékéről származó kerámiaanyagban (különösen a felvidéki és erdélyi részleg volt gazdag tárgy-típusokban és a stílus-elemek, formák, színek, motívumok bemutatásában) a legnagyobb számúak a habán edények voltak. Külön egységet képezett a Herendi Porcelánmanufaktúra korai alkotásainak rendszerezett, hézagpótló gyűjteménye. A textilféleségek között a népi hímzések, csipkék mellett (melyek között elsősorban sárközi és felvidéki fejkötők, lepdők voltak) említésre méltók az úri hímzések, a misemondó ruhák, valamint az eddig nem kellőképpen méltatott vagy meg sem említett keleti szőnyegek.

A magyarországi textíliák gyűjtését illetően, elsősorban a keleti szőnyegek és a hímzések terén, számos elődje és kortársa volt Wolfnernek, ő ebbe viszonylag későn kapcsolódott bele. A keleti szőnye-

Az Eskü téri lakás nagyebédlője Mednyánszky festményekkel
(Iparművészeti Múzeum Adattára)

mindenáron megszerezze és hazahozza, olykor regénybe illő úton-módon is. Az egyik első olyan gyűjtőt tisztelhetjük Wolfner Gyula személyében, aki a magyar értékeket megmenekítette, és visszaszármaztatta őket külföldről, mint például Paál László műveit angol gyűjtője, J. S. Forbes halála után. Mindezt a tulajdonságát ismerték, s ezért meg is keresték, ha váratlanul felbukkant vagy hagyatékból előkerült művek értékesítéséről volt szó.²⁰ Képgyűjteményét a kalandos úton megszerzett alkotásokon túl közvetlenül a műkereskedelemből is gazdagította, részben Pick Adolfon keresztül, valamint az Ernst aukciók anyagából.

Egy fő szempont köti össze a képeket: nemcsak alkotóik magyarok, hanem témáik is. A magyar élet, a magyar táj elevenedik meg rajtuk, emberi léptékekben, a halandók szemszögéből. Ember és táj, szinte minden alkotás erről szól. Még ha vannak is mitológiai ihletésű darabok, azok is profanizálódnak, emberiekké válnak, mint például Székely operaházi festménysorozatainak vázlatai. Nemcsak festményekből gyűjtötte a magyar műveket Wolfner, hanem többi gyűjtési területének is ugyanaz a vezérmotívuma: minden gyűjteni, ami magyar. Ahogy Géber Antal írta: „...a gyűjtemény jellegét annak ízig-vérig magyar volta adja meg... Gyűjteményének anyaga, szelleme, teljesen magyar.”²¹ Gyűjteménye kultúrtörténeti utazás, mely bemutatja a magyar művelődés és tárgy-kultúra egy-egy szegmensét.

A kerámia- és textilgyűjtemény
(Iparművészeti Múzeum Adattára)

gek gyűjtésének a 19. század végétől már nemcsak arisztokrata körökben volt tradíciója. A történeti Magyarországon fellelhető oszmán-török szőnyegek közül 1914-ben az Iparművészeti Múzeumban rendeztek kiállítást, mely a maga nemében az első volt Európában. Ezen Wolfnertől nem szerepeltek szőnyegek, így ily' jellegű gyűjtése is ezutánra datálható.

A népies kerámiák és textíliák gyűjtése sem volt új keletű, hiszen a magyar népi kultúrát már a 19. század végétől felfedezték. A magyar ornamentika gyűjtése és alkalmazása a historizmus és szecesszió korszakától elválaszthatatlan. Ez az irány és érdeklődés a trianoni békeszerződés után még hatványozottabban jelentkezett, és felértékelődtek a magyar műalkotások és népművészeti tárgyak. Megismerésük, megismertetésük az 1920-as évektől újból erőre kapott, és a korabeli sajtóban, mint például a *Magyar Iparművészet*ben is, egymás után jelentek meg a vonatkozó cikkek, tanulmányok. Úgy vélték, hogy a nemzeti érzés a népművészetben testesül meg, s a megújulás is ebből sarjadhat. Ugyanakkor egyfajta érték- és leletmentés is folyt, azzal a

céllal, hogy az elszakított területekről begyűjtsék, megmenekítsék a magyar alkotásokat.²⁴ Mindezek a hatások, a trianoni sokk, a magyar kultúra felértékelése és felértékelődése minden bizonnyal meghatározták Wolfner törekvéseit.

Gyűjtésének fő korszakában, az 1920–1930-as években a népművészet és textilművészet szinte reneszánszát érte. 1928-ban nyitotta meg kapuit a népművészeti múzeum, azaz a Magyar Nemzeti Múzeum Néprajzi Tára (a Hungária körút és az Elnök utca sarkán). Az Iparművészeti Múzeumban textilkiállítások követték egymást: 1929-ben a hazai népies hímzések kiállításán nagy sikerrel mutatták be az Iparművészeti Társulat gyűjtéséből vett magyar népművészeti sorozatot is. 1931-ben a múzeum textilgyűjteményét állították ki. Előadások,²⁵ tanulmányok szóltak a magyar népművészetéről, textíliákról, a tudományos feldolgozások pedig újabb eredményeket közöltek. Állami szinten Izabella királyi főhercegnő foglalkozott a magyar háziiparral, a róla elnevezett kézimunka-egyesület elnökeként. (Az Iparművészeti Múzeum kiállításán mutatta be az Izabella Egylet hímzésgyűjteményét is.) 1931-

ben a magyar háziipari és népművészeti cikkeket külön pavilonban állították ki a BNV-én.

A GYŰJTEMÉNYGYARAPÍTÁS FORRÁSAI

1921. november 28-án kelt az Országos Magyar Iparművészeti Társulat részéről Györgyi Kálmán igazgató levele, mellyel a kiválasztott tárgyakat Wolfner számára megküldte: tehát a Társulat anyagából vásárolt kerámiaedényeket (tányérokat, kancsókat), kályhacsempét.²⁶

Néprajzi, iparművészeti gyűjteményét régiségkereskedőknél gyarapította. Elsősorban Pick Adolf (IV. Kristóf tér 7.), Klotild főhercegnő udvari szállítója számlái maradtak meg az 1920-as évek elejéről (1921–1923). Ezekből látható, hogy mind szőnyeget, mind egyéb – főként népművészeti jellegű portékákat, kerámiát és textiltéleket – árut egyaránt vásárolt tőle; 1923-ban herendi porcelán készletet, tányérokat, valamint magyar fajansz korsókat is. Vásárlásait közvetlenül Pick Adolffal bonyolította le, de a tárgyak egy része szerepelt az Ernst Lajos szervezte aukciókon. Pick Mórictól (IV. Károly király út 28., Gerlóczy utca sarok) 1922-ban biedermeier bútorokat vett: négy biedermeier széket, egy kerek biedermeier asztalt. Minden bizonyosan más forrásai is voltak vásárlásainak, úgymint a Fränkel-féle Műkereskedelmi Rt. (Aradi u. 22.), ahonnan nemcsak festmények, hanem kerámia is került hozzá. Könyveit nagyobb tételben a Singer és Wolfner Könyvkereskedésben szerezte be.

Wolfner részben továbbvivője, folytatója is volt más gyűjtők tevékenységének, oly módon, hogy a korábban létrejött, de éppen felbomló, ily tárgyú gyűjtemények darabjait vette meg és őrizte, valamint a még felbukkanó darabokat igyekezett megvásárolni. Textilkollekcióját tekintve két fontos gyűjteményből kerültek tárgyak hozzá: Szmik Antaltól, illetve Balassa Istvánnétól.

Szmik Antal végzettsége szerint mérnök volt, külföldi textiliákat, hímzéseket, csipkéket gyűjtött, elsősorban néprajzi jellegűeket, mint a hazai háziipar egyik kezdeményezője. 1927-ben hunyt el, és kollekcója egy részét Wolfner Gyula szerezte meg.²⁷ Igazán nagyszámú és kitűnő magyar hímzés-gyűjteménnyel rendelkezett dr. Balassa Istvánné sz. Ebner Ottilia (1874–1943). Ezen kívül enteriőr-jellegű gyűjteményt is létrehozott, régi művészeti stílusok hangulatát megidézve. 1918-ban az Iparművészeti Múzeum *Magyar hímzések* című kiállításán²⁸ többek között (ezen még Wolfner nem szerepelt!) Balassáné hímzés-gyűjteményét is kiállították, amely teljes képet nyújtott a magyar díszítőművészetről. Még ugyanebben az évben anyagi okok miatt kollekciónak számos tárgya az Ernst Múzeum VII.

aukcióján került kalapács alá.²⁹ A bútorok, textilek, fém-, üveg-, porcelán-, fajansztárgyak s képek között több olyan tárgytypus is akadt, amely Wolfner érdeklődését felkelthette: népies fajanszkorsók, habán edények.

1926-ban az Iparművészeti Múzeumban Balassáné mintegy 1200 darabos textilgyűjteményből tartottak bemutatót. Ekkor teljes textilgyűjteményét felajánlotta megvételre a kultuszminisztériumnak, de csak egyes darabokat vásároltak meg tőle, korábban pedig maga a gyűjtő ajándékozott belőle a múzeumnak. Végül a történeti Magyarország területéről származó 18–19. századi textiliák szintén az Ernst Múzeum árverésére kerültek, 1928-ban.³⁰ A válogatott anyag igen magas áron kelt el, és abból mintegy másfélszáz kiváló hímzés Wolfner kollekcóját gyarapította.³¹

A GYŰJTEMÉNY NYILVÁNOSSÁGA – LAKÁSMÚZEUM

Wolfner 1922-től – francia és német magángyűjtők példája nyomán – nyilvánossá tette gyűjteményét: azaz az érdeklődők számára bármikor rendelkezésre bocsátotta.³² A gyűjtemény külön kiadványa, Lázár Béla tollából is ekkorra készült el. Budapesten Ernst Lajos Múzeuma is látogatható volt már 1912-től a közönség számára, átmenetet képezve a magángyűjteménytől a közgyűjtemény felé. Wolfner szintén önmaga hozott létre egy múzeumot, ami bár magánkézben volt, mégis közcélúvá lett, látogathatóvá vált.

Wolfner alkalmanként közös látogatásokat szervezett gyűjteményébe a kor gyűjtőinek, múzeumi szakembereknek, gondosan kiválasztott személyeknek, célzott közönségnek. Ezt megkönnyítette, hogy Wolfner maga is élénken részt vett a korabeli művészeti élet eseményein, és mint a korszak egyik mecénása³³ napi kapcsolatban állt alkotókkal, szakemberekkel egyaránt. 1922. március 17-én mint pártoló tag a Szinyei Társaság körét látta vendégül otthonában. 1922. március 19-én déli 12 órára pedig hivatalos volt a gyűjtemény meglátogatására³⁴ a haza gyűjtők színe-java,³⁵ valamint múzeumi vezetők, múzeumi örök.³⁶ Rajtuk kívül akadtak hivatali alkalmazottak is, a minisztériumok részéről.³⁷ 1928-ban a Múzeumi Szövetség Budapesten tartotta kongresszusát; a résztvevők külön programja volt, hogy több magyar magángyűjteményt megtekintettek, így Wolfnerét is, akinél különösen a népies kerámiák és az úri, illetve paraszthímzések arattak sikert.³⁸ Külön vendégkönyv, bőrkötésű kötet áll rendelkezésre azon látogatók nevének megörökítésére, akik megtisztelték látogatásukkal Wolfner otthonát (IV. Eskü tér 6. II/3. ajtó).

Fotók: Soltészné Haranghy Agnes

A könyvtárszoba
(Iparművészeti Múzeum Adattára)

Végigtekintve az egykori lakásról készült archív felvételeket,³⁹ egyéni ízlés, bensőséges hangulat, művészi fogékonyság árad a gyűjteményből. Ennek alapján találóan jellemezte Wolfnert Szinyei: „festő vagy te tulajdonkép (sic!), aki nem fest.” Maguknak az impresszióknak igen lényeges szerepük volt a gyűjtemény, valamint a lakásmúzeum kialakításában. A lakószobákban az alaphangulatot döntően a képek határozták meg. A festmények többnyire kisméretűek, lakásba, otthonba bátran behelyezhetőek voltak, s meg is találták helyüket Wolfner Eskütéri lakásában. Témájuk is többnyire a mindennapi élet, portrék, tájképek – mindezekkel a művekkel együtt lehetett élni. Egyedül a dohányzóba került görögkeleti festmények voltak szokatlanok, témájuknál fogva is, míg a többi teremben magyar művészek műveinek gyűjteményes kiállítását láthatta a betérő.

Az egyéni impressziókon túl a festmények elrendezése sajátos megközelítést sugall: minthogy Wolfner többnyire külön termekben helyezte el az általa kiemelt alkotók műveit – gyakorlatilag egy-egy mester életművét tárta fel ily módon –, és nem a teljes művészettörténeti korszakot, annak tendenciáit

fogta át. A látogató az egymást követő egyéni életművek révén kaphatott áttekintést a korszakról. Mint például a remekül berendezett nagyebédlőben Mednyánszky művészi fejlődése követhető nyomon kitűnő művei révén, s a szőnyegek kiválasztása is úgy történt, hogy az ne zavarja a festményeket, azok összhatását. A berendezés harmonikus kialakításában maga a művész is részt vett. Mindezt Mednyánszky azért is tehetette meg, mert az első művész volt, akivel Wolfner személyes kapcsolatba, sőt jó barátságba került. Mednyánszky így tehát részt vehetett a lakásban létrehozott kiállítótér megkomponálásában, mely egyúttal mintegy saját életművének megkoronázását is jelentette.

Az egész lakás olyan volt, mint egy képtár: mindent alárendeltek a festményeknek, melyek több sorban borították a falakat. A festmények bekeregetésére – a számlák tanúsága szerint – külön gondot fordított Wolfner.⁴⁰ A képek mellett a bútoroknak inkább csak kiegészítő szerep jutott (nagyraeszt biedermeier stílusúak voltak, célszerűséget sugalltak).⁴¹ A térben – a festmények mellett – meghatározóak voltak még a textíliák: a függönyök és a minden talpalatnyi helyet beborító rengeteg szőnyeg. Az enteriőrökben helyet kapott néhány igen hatásosan elhelyezett kisplasztika,⁴² illetve nagyméretű díszedény is, valamint külön vitrinekben sorakoztak a herendi porcelánok. Népművészeti gyűjteményét Wolfner külön csoportosítva, külön egységekben helyezte el, szinte látványraktárt idézve elő a tárgyak tömeges bemutatásával. A főként kerámiákból és textilneműkből álló kollekciónak betöltötte és színessé tette lakásának eme részét, különösen úgy, hogy egymás mellett sorakozva, nagy mennyiségben voltak jelen a kancsók, bokályok, tányérok, illetve a különféle népi hímzések, csipkék. Minden tárgy erőteljes vizuális hatást keltett; maguk a keleti szőnyegek színességükkel vonták magukra a figyelmet, míg a kerámiatárgyak sokféle típusa képviseltette magát, a textilek pedig rendkívül változatos, sokoldalú áttekintést nyújtottak. Összességében a lakás kevésbé volt otthon, lényegében lakásmúzeumként funkcionált: sőt, mintha eltolódott volna a hangsúly az otthonról a múzeum javára – inkább múzeumi világot sugall és előlegez. Nem véletlen, hogy végül látogatható gyűjteménnyé vált.

MUZEOLÓGIAI IRÁNY ÉS MÚZEUMI KAPCSOLATOK

A fő gyűjtési területek kijelölésében, a nagyvonalú és igen céltudatos gyűjteményi munkában muzeológiai szempontok is szerepet játszottak, oly módon, hogy a gyűjtésben Wolfner segítségére volt az Iparművészeti Múzeum igazgató öre, dr. Layer Ká-

roly (1878–1937).⁴³ Talán ezzel is magyarázható, hogy nem néprajzi, hanem népművészeti gyűjtésről volt szó, s hogy Wolfner a népművésztől eljutott az iparművészetig. Gyűjteményének egy része sajátos átmenetet képviselt a néprajz és az iparművészet között, s olykor ezt a határvonalat meghúzni is nehéz. Végül nemcsak festményeit, hanem tárgyait tekintve is muzeális értékű kollekciót hozott létre.

Bizonyosan a fent említett személyes kötődésnek köszönhető, hogy jóllehet Wolfner elsősorban kollekciója kialakításával, együtt-tartásával foglalkozott, pár tárgyat mégis odaajándékozott az Iparművészeti Múzeumnak.⁴⁴ Gyűjteményében, amely szellemiségében magyar, illetve magyarországi gyökerű volt, bizonyára szokatlannak, furcsának tűnhetett az az allegorizáló bécsi porcelán szobrocska (porcelánégető kemencével mintázott puttófigura), amelyet 1911-ben adományozott – talán éppen gyűjteményéhez képest idegensége okán – az intézménynek.⁴⁵ 1916-ban egy herendi kancsót,⁴⁶ 1918-ban pedig – mintegy ízelítőt nyújtva kollekciójából – több tárgyat (hímzést, csipkét és kályhacsempéket) ajándékozott.⁴⁷

1924-ben az Iparművészeti Múzeumban bemutatták népművészeti gyűjtésének legjavát.⁴⁸ Gyűjteményéről – a kollekció nyilvánossá tételét és az Iparművészeti Múzeum-béli tárlatot követően – megsokasodtak a publikációk, de egyébként is jellemző, hogy tárgyai rendszeresen teret kaptak a művészeti folyóiratokban: a *Magyar Művészet*, a *Művészet*, a *Magyar Iparművészet*, valamint a *Műgyűjtő* hasábjain. Wolfner minden bizonnyal szorgalmazta is a gyűjteményéről megjelenő cikkeket.⁴⁹ A tanulmányírók számos esetben a Wolfner-gyűjtemény tárgyaival szemléltették írásaikat.⁵⁰ A magyar textilművészet jeles kutatója, Palotay Gertrud hímzéstörténeti kutatásaihoz jelentékeny segítséget kapott a gyűjtemény darabjai révén.⁵¹ A kutató maga felvételeket is készített az úri hímzésekről, melyek illusztrációként szolgáltak a Kőszeghy-féle *Ingó műemlékek jegyzékének* adatlapjaihoz.⁵²

Az Iparművészeti Múzeummal egyre szorosabbá vált Wolfner kapcsolata, s ez nemcsak esetenkénti ajándékozásokat jelentett,⁵³ hanem rendszeres részvételt a múzeum kiállításain az 1930-as években.⁵⁴

Wolfner textilgyűjteménye az 1930-as évekre teljesedett ki, és fontosságát az is mutatja, hogy a szinte csak festményeket bemutató *Júniusi Hetek. Magyar mesterművek* kiállításon 1936-ban a Nemzeti Szalonban⁵⁵ úri hímzéseit is lényegesnek tartotta kiállítani.

Két olyan leltározatlan üvegnegatív található az Iparművészeti Múzeum Adattárában, amely az Iparművészeti Múzeum és a Wolfner gyűjtemény textíliáinak bemutatójáról készült. Eredeti dobozá-

nak felirata szerint mindkettőt dr. Layer Károly igazgató úrnak küldték. A tárgyfeliratok, a vitrinfeliratok angol nyelven készültek (Collection of embroideries, given by dr. Julius Wolfner and the Hungarian Museum of Applied Arts at Budapest. A terem neve is angolul szerepel: 43. Room). További kutatás feladata, hogy milyen kiállításon mutatták be Wolfner ezen tárgyait. Mindenesetre angol kapcsolatait megalapozta cégének képviselete és kereskedelmi összeköttetései, melyek angliai rész tulajdont is jelentettek a bőriparban. Gyűjteményéből két hímzést – lehet, éppen az angol kiállítás követelményeként – a Victoria and Albert Museum-nak ajándékozott.⁵⁶

A GYŰJTEMÉNY SORSA 1935–1945 KÖZÖTT

Minden bizonnyal Wolfner Gyula és Layer Károly közvetlen kapcsolatának tulajdonítható, hogy Wolfner 1935-ben hét műtárgyat helyezte letétbe az Iparművészeti Múzeumba: egy kivételével biedermeier bútorokat és egy csillárt.⁵⁷ Érdekes módon ez az átvétel nem szerepel a letéti leltárkönyvekben. Sőt, az 1935-ben kelt átvételi elismervényt is csak 1937-ben iktatták be a múzeum hivatalos ügyiratai közé; minden bizonnyal dr. Layer Károly halálát követően.

1935 és 1940 táján valamiféle gyűjteménymegosztás jött létre Wolfner Gyula és fia, László között, illetve leendő örököse személyében egyúttal gyűjtőtevékenységének folytatóját is megtalálhatta. Néhány megjegyzésből kiderül, hogy László az 1930–40-es években maga is vásárolt tárgyakat, tehát bekapcsolódott a gyűjtési tevékenységbe, egyúttal új utat is kijelölve annak: elsősorban régi (17. századi) ötvöstarogyak iránt érdeklődött. Édesapja az ötvösművekkel nem különösebben foglalkozott; gyűjtését illetően egy nagyszabású talpas ezüst pohárról és pár 19. század eleji tárgyról van csupán tudomásunk.⁵⁸ Inkább a fémművesség emlékei vonzották, közülük is azok (rézedények), amelyek a népművészethez kapcsolódtak. Az csak feltételezés, hogy a sokféle és változatos óntárgy – az ezüstökhöz hasonlóan – inkább már fia révén kerülhetett a gyűjteménybe. A 17. századi magyar ezüst poharak mellett Wolfner László gyűjtésének különlegessége volt egy besztercebányai gyömbértartó, németalföldi metszetek nyomán készült ábrázolásokkal, amely 1941-ben az Árverési Csarnok aukcióján szerepelt. Ugyanez a tárgy már ki volt állítva 1927-ben az Iparművészeti Múzeum ezüstkiállításán: akkor dr. Wittmann Ernő tulajdonából.⁵⁹ Az ő gyűjteményének árverésén, 1941-ben az Árverési Csarnokban⁶⁰ Donáth Sándor, az ismert műkereskedő-gyűjtő⁶¹

vásárolta meg, akitől azonnal Wolfner Lászlóhoz került.

Az említett ötvöstárgyakon túl festmény is bizonyítja, hogy Wolfner László apjától eltérő utakon haladt a gyűjtés területén. Kőszeghy Elemér *Ingó műemlékek jegyzékéből* tudjuk, hogy az egyik legnagyobb magyar műgyűjtő, Nemes Marcell kollekciónak került hozzá Alessandro Magnasco tájképe. A festményt 1931-ben Münchenben árverezték el,⁶² Nemes kollekcójával.⁶³ 1937-ben a Nemzeti Szalon *Régi olasz mesterek* kiállításán már Wolfner László tulajdonából állították ki.⁶⁴

Wolfner Gyula 1943. november 8-án kelt végrendeletében műtárgyait illetően egyértelműen fogalmazott: „*Áthatva a magyar művészet és iparművészet iránti mély érdeklődéstől és azok kulturális fontosságától, évtizedek óta tervszerű tevékenységgel nemzeti muzeális jellegű művészeti gyűjteményt létesíttem magyar képekből, szobrokból, rajzokból, kerámiái tárgyakból (ideértve herendi porcelán-gyűjteményemet is) és hímzésekkel. Önként értendő, hogy ezt a gyűjteményemet is egyetemes öröksöm öröklő.*” Egyetemes öröksének fiát, Lászlót, vagy annak lányát, Katalint nevezte meg.⁶⁵ Ugyanakkor kifejezte azon óhaját, hogy a kollekciónak éppen kivételes nemzeti tartalma miatt, egységben kezeljék, és így ajánlják megvételre elsősorban a magyar államnak, másodsorban Budapestnek. Az értékesítésből befolyt jövedelemből pedig alapítványt tegyenek a Szépművészeti, illetve az Iparművészeti Múzeum részére, azok fennhatósága alatt. Ennek célja: fiatalabb magyar képző- illetve iparművészek magyar tárgyú munkáinak megvásárlása,⁶⁶ amelyeket a mindenkori igazgatók választanak ki.

A végrendelet a második világháború idején született; akkor, amikor a Wolfner-gyár termékeit elmentételezés nélkül kellett Németországba szállítani, akkor, amikor a nyersanyag-utánpótlás és az energiaellátás akadozása miatt csökkent a termelés, 1944-ben pedig teljesen leállt. A második generációs fivérek közül⁶⁷ a második világháborút és közös gyáruk leállítását már csak ifj. Wolfner Gyula érte meg; maga is üldözöttként. 1944 szeptemberében lakásáról a Kormánybiztosság az Iparművészeti Múzeumba szállította bútorainak, kerámiatárgyainak egy részét, pár vörösréz edénnyel, bábsütőmintával, sulykolóféával, két órával, két csillárral és egy miseruhával együtt (63 tételes lista),⁶⁸ míg a festmények (265 tételes lista) a Szépművészeti Múzeumba kerültek.⁶⁹

Wolfner Gyula a bekövetkezett körülményekre, a gazdasági helyzetre és a vagyoni viszonyok mélyreható változására hivatkozva 1943. november 8-án kelt végrendeletét szellemi ereje teljes birtokában (ekkor a VII. Szövetség utca 14–16. sz. alatti Apponyi Poliklinika lakója volt), 1945. április 10-én

– nem sokkal halála előtt – pótvégrendelettel egészítette ki. Összes hagyományrendeletét és meghagyásait visszavonta, semmisnek minősítette. Általános örököse továbbra is fia, László maradt.⁷⁰

A pótvégrendeletet követően rövidesen, 1945. május 6-án Budapesten elhunyt; egyetemleges örököse fia, Wolfner László lett.⁷¹ A hagyatékátadási jegyzőkönyv alapján (kelt 1946. február 12.) neki vagy meghatalmazottjának kellett kiadni a festményeket a Szépművészeti, illetve az iparművészeti tárgyakat az Iparművészeti Múzeumból. A bútorokat az örökös egyik unokatestvére, Emma férje, dr. Géber János a megbízottja révén szállíttatta el.⁷² A többi iparművészeti tárgyat, a tulajdonos megbízásából, ideiglenes letétként, a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Tárának vezetője, Bárányné Oberschall Magda vette át. Egy faládjába csomagoltan a fajansz és porcelán tárgyakat, továbbá külön-külön a többi tárgyat is. Mindennek pontos leltárát, egyúttal az átvétel igazolásaként, 1945. november 12-én készítette el Oberschall Magda.⁷³ A háborús veszteségeket leszámítva tehát a Magyar Nemzeti Múzeumba kerültek a magyar textíliák (úri és népi hímzések), a habán⁷⁴ és népi kerámiák, valamint a herendi porcelánok, az óntárgyak, továbbá a kisebb gyűjtemény-egységek, mint a vörösréz edények és a fafaragványok (sulykolók, bábsütőminták).⁷⁵

A gyűjtemény további sorsát illetően a MNM iktatókönyveinek szűkszavú bejegyzéseire vagyunk utalva, mert a vonatkozó iratok mindegyike hiányzik. 1945-ben köszönetet mondtak Wolfner Lászlónak letéteményezéséért,⁷⁶ majd két esztendő múlva jegyzőkönyv készült a letétekről.⁷⁷ A következő esztendőben festményeket adtak át a MNM-ből a Szépművészeti Múzeumnak.

Ma a Wolfner-gyűjtemény az országos múzeumokat gazdagítja: a Magyar Nemzeti Múzeumot, továbbá a Szépművészeti Múzeumba betagozódó Magyar Nemzeti Galériát. 1949-ben az Iparművészeti Múzeum megbízott igazgatója, dr. Voit Pál a Magyar Nemzeti Múzeum Tanácsa részére összeállította az Iparművészeti Múzeumban lévő letéteket, s ebben azt tüntette fel,⁷⁸ hogy Wolfner Gyula letétjéből visszamaradt még néhány bútor; ám ezek további sorsára vonatkozóan nem rendelkezünk konkrétumokkal.⁷⁹

Különös, hogy a gyűjteményben és az egykori enteriőrökben oly fontos szerepet játszó keleti szőnyegekről alig esik szó; ezért fontos, hogy 1948-ban Wolfner László tíz darab szőnyeget helyezett letétbe a MNM-ban.⁸⁰ Ekkortájt leltároztak be az Iparművészeti Múzeumban túrkmen szőnyegeteket a Wolfner-gyűjteményből.⁸¹ Tanulmányozva a megmaradt archív fotókat, az Eskü téri Wolfner-lakás sarokszobájában⁸² látható egyik szőnyeg vélhetően azo-

nosítható az Iparművészeti Múzeum őrzésében lévő ismeretlen eredetű imaszőnyeggel.⁸⁵ A szőnyeg szerepel a múzeum letéti leltárkönyvében, a II. kötetben, 24369 letéti számon, 1950-ben bejegyezve. Itt egymás után több szőnyeg szerepel, mindegyik eredetmegjelölés nélkül, s az is elképzelhető, hogy ezek közt több Wolfnertől származott. Sajnos, a szőnyegek további azonosítását nehezíti a felvételek perspektívája, és olykor az elmosódottság, életlenség is.

EPILOGUS – ÉRTÉKELÉS

Wolfner műgyűjtő tevékenysége és gyűjtésének irányultsága a magyarországi zsidók asszimilációjának egyik útja, lehetősége is volt egyúttal.

Fejttő Ferenc tanulmányai⁸⁴ nyomán ismerjük azokat a fokozatokat, lépéseket, amelyek a zsidóság magyarrá válásának, a társadalomba való szervesülésének lehetőségeit, módozatait taglalják. 1867-ben a megszerzett politikai jogegyenlőség (emancipáció) után évtizedekkel később, 1895-ben a „vallás szabad gyakorlatáról” hozott törvény (recepció) lehetővé tette, hogy vegyes házasságkötések esetén a zsidó félnek nem kellett kitérnie. Ez megkönnyítette a vegyes házasságok létrejöttét, de ugyanakkor a zsidó vallásúak számára hitük megőrzését is. Fontos lépés volt a magyar nyelv használata is, amit esetenként a név teljes vagy részleges magyarosítása követett.

A kiegyezést követő évtizedekben, a nagy grüндolási lázban, tanultságának és modern felfogásának köszönhetően a zsidó polgárság felemelkedett, a hazai polgárosodás motorja lett. A gazdasági kulcspozíciók jelentős része a zsidó nagytőkés, nagypolgári családok kezébe került, vagyonosodásuk jelentős volt. Egy részük nemesi rangot kapott, ily’ archaizáló gesztussal ismerve el „modernizmusukat” – a közgazdaságban, az iparban, a kereskedelemben betöltött szerepüket. A nemesítés mellett a legkiemelkedőbb családok tagjai a bárói rangot is elérték, s ezzel tulajdonképpen betagozódtak a felsőbb körökbe, amit a házasságkötések, vegyes házasságok is megerősítettek. Arisztokratákhoz hasonló életstílust folytattak: palotát építettek az Andrássy úton, birtokuk volt (bár többnyire bérlet) vidéken, ahol az uradalom központjában olykor kastélyt is építettek, otthonaikat műtárgyakkal rendezték be. A műgyűjtés szintén egyik és igen lényeges eszköze volt annak, hogy a magyar arisztokrata társadalom életstílusát megközelítsék, s így egyszersmind a magyar társadalom felsőbb köreibe/köreikhez illeszkedjenek. Abban az esetben, ha a magyar tárgyak gyűjtése volt a cél, még fokozottabb a betagozódási szándék, a megfélemlési kényszer vagy a mélyről fakadó

indíttatás és asszimilációs törekvés. Nem lehet véletlen, hogy éppen az izraelita gyűjtők érdeklődtek ilyen mélységben a magyar vonatkozások, a magyar tárgyak iránt. Ha írásunk mottójára gondolunk („Mindig jobb akartam lenni, mint amennyire embernek ez meg van adva”), Wolfner mondatában egy szót kicserélve és helyettesítve egy másikkal, a gyűjtőtevékenységére vonatkozó lényegét és fő törekvését olvashatjuk ki: „Mindig jobb akartam lenni, mint amennyire *magyarnak* ez meg van adva.” Mélységes belső indíttatás, ambíció vezérelte mind munkájában, mind gyűjtésében egyaránt. Az, hogy mennyire fontos volt számára a hazafias érzület, a válaszor feleségével köttetett dokumentumokból is kiderül: úgy vélte, fia, László nevelésének egyik alapja – a szorgalmas tanulás és kitartó munkára szoktatás mellett – éppen a hazafias szellem kell, hogy legyen.

Wolfner gyűjteménye irányultságát tekintve nem tartalmaz újdonságot: magyar vonatkozású alkotások, műtárgyak gyűjtésére nem ez az egyetlen példa, de minden bizonnyal övé az egyik legjellegzetesebb és legjelentősebb ilyen jellegű kollekció, amelyben bizonyos gyűjtési területeket illetően igen következetesen, magas színvonalon és markánsan teljesedett ki e koncepció. Magyar orientáltságú kollekció kialakítására példaként említhetjük br. Tornay-Schossberger Lajost (1861–1928), aki kezdetben szintén főként magyar képeket gyűjtött.⁸⁵ Paál László egyik hazai felfedezője, Bakonyi Károly (1873–1926) pedig európai orientációjú kerámia és szőnyeggyűjteménye mellett magyar festők alkotásait helyezte el artisztikus lakásában.⁸⁶ Gyűjteményük jellegét, legalábbis magyar művészek alkotásainak megszerzését tekintve szintén analógiaként sorolhatjuk fel Dános Géza, Fónagy Aladár, Mauthner Zoltán, Wertheimer Adolf, valamint Fruchter Lajos nevét.

A legismertebb magyar vonatkozású, sokrétű kollekció azonban kétségkívül a tragikus sorsú Ernst Lajosé (1872–1937)⁸⁷ volt. Wolfner személyes kapcsolatban állt vele, s nyomon követte az ottani árveréseket is. Mind Ernst, mind Wolfner gyűjteményében fontos szerepet töltöttek be a vázlatok. Míg azonban Ernst gyűjtését tartalmi, irodalmi, történeti szempontok vezérelték, addig Wolfnerét a vizuális élmény és az összhatás. Noha a festmények tartalmát is meghatározta a magyar vonatkozás – a magyar táj, a hazai történetek és személyek ábrázolásával –, az egyes művek azonban nála nem történelmi dokumentumokként, hanem műalkotás minőségükben, önálló tárgyi mivoltukban kerültek be a kollekcióba és lakásmúzeuma falaira.

A közgyűjteményekben lévő tárgyak provenienciája ma is emlékeztet a Wolfner névre, és az egész

„Wolfner-birodalomból” inkább már csak ez, hiszen az egykori Wolfner gyárat – amit 1948. március 26-án államosítottak, 1950 februárjában pedig a nevét is elvették – néhány éve lebontották. Az azonban tény, hogy különösen a 19. századi magyar festészet, de a magyar úri hímezések⁸⁸ története is foghíjas lenne a Wolfner-gyűjtemény tárgyai nélkül.

JEGYZETEK:

- ¹ Mintegy 20 millió pengős vagyonnal rendelkeztek, akárcsak a sörgyáros Dreher- és a Hagenmacher-, vagy a szintén szesziparos Gschwindt-cég. Lásd: Varga László: A pénz urai. *História* 1981/2. interneten: Tankönyvtár elérhetőséggel.
- ² A virilisták újpesti listáján Wolfner Lajos az 5. volt, megelőzte többek között gr. Károlyi Sándort is, lásd: Hirman László: Híres újpestiek. In: *Újpest 1907–2007. A százéves város*. Budapest, 2007. Szerk. Estók János. 39. p.
- ³ *A királyi könyvek*. Szerk. Dr. Gerő József. Budapest, 1940. 234. p.
- ⁴ Dr. Szilágyi-Windt László: *Az újpesti zsidóság története*. Tel-Aviv, 1975. 42. p. Pénzadományokkal enyhítették a nyomort, népkonyhát állítottak fel, naponta ezer ebédet osztva ingyen.
- ⁵ Cégtárs lakcíme: Budapest, Kmetty u. 31.
- ⁶ Cégtárs lakcíme: Budapest, Andrásy út 2.
- ⁷ Cégtárs lakcíme: Budapest, Andrásy út 6.
- ⁸ A Wolfner-gyárról szóló összefoglalás főként Opanszki Viktória írása alapján készült, lásd: Opanszki Viktória: Az újpesti bőrripar. In: *Újpest 1907–2007. A százéves város*. Budapest, 2007. Szerk. Estók János. 199–205. p., a 201. oldalon írja: 1935–37 között a Wolfner-gyár 7000 tonna talpbőrt, 3000 tonna felsőbőrt gyártott, az ország össztermelésének 35%-át adta. Elsősorban a talpbőr- és gépszíjgyártás volt jelentős. Továbbá Kenéz Béla: *Ipari öntudatunk ébredője és munkálói*. Országos Iparegyesület, Budapest, 1943. 256–258. p., valamint Wolfner Gyula és Társa Bőr-, Cipő- és Gépszíjgyár Rt. kialakulása és működése. In: *A Budapesti Bőripari Vállalat és gyáregyégeinek története*. Szerk. Dr. Tóth Béla. Budapest, 1984. 147–164. p.
- ⁹ A Wolfner családra vonatkozó összefoglalás főként Hirman László írása alapján készült: Hirman László: A Wolfner család szerepe Újpest fejlődésében. In: *Újpest 1907–2007. A százéves város*. Budapest, 2007. Szerk. Estók János. 273–280. p. Továbbá: Kempelen Béla: *Magyar zsidó családkönyv II*. Budapest, 1937, 19–21. p.
- ¹⁰ Wolfner Gyula hagyatékában megtalálhatók a bérházak forgalmi kimutatásai: Csalogány utca 32.; Krisztina krt. 83.; Damjanich utca 33. sz. ingatlanok alapján, 1942–43-ból.
- ¹¹ 1921-ből származik adatunk, amely szerint d. Bacher Pál ügyvéd közvetítésével Hugo Helbing német műkereskedőnek továbbítottak festményeket és iparművészeti tárgyakat értékesítés végett. Az összegből Kohner Adolf, Mauthner Zoltán és Wolfner Gyula részesedett – az ügyvéden kívül (MOL Z 1174. 6. csomó 27. t.). Ez a közvetítés nem idegen a korszakban, egész konzorciumok működtek, melyek megvették a magángyűjteményeket, s az egész anyagot elsősorban Amerikában bocsátották aukcióra. (Lásd: *A Műgyűjtő* című folyóirat híradása, 1929. 60. p.)
- ¹² Nem tudjuk bizonyítani, de az is elképzelhető, hogy kettős családi kapcsolat volt közöttük: Dirsztay Béla felesége és Wolfner Gyuláé is Brüll lány volt; előbbi Irén, utóbbi Hedvig.
- ¹³ A gyűjtemény leírását és jegyzékét adja: Lázár Béla: *Egy magyar gyűjtemény*. Petrovics Elek előszavával. Budapest, 1922.
- ¹⁴ Ifj. Wolfner Gyula iratai MOL Z 1174. 6. csomó.
27. tétel: Igazolványai, levelezése, vagyoni jogi rendelkezései 1884–1944., 28. tétel: A tulajdonában lévő művészeti alkotások leltárai é. n., 29. tétel: Adóügyi iratai, biztosítási levelezése 1921–1943.
- ¹⁵ 1909. Piloty-iskola kiállítása – Székely és Szinyei művei.
1912. Ernst Múzeum: Szinyei-kiállítás.
1911. A Múcsarnok-beli emlékkiállításán külön kiállítva Wolfner Székely-sorozata (X. terem).
Számos külföldi kiállításon képviselték alkotásai a magyar művészetet, a magyar művészeket (Drezda, München, Berlin, Róma, Velence).

- ¹⁶ A köztulajdonba vett műkincsek első kiállítása, Budapest, 1919.
- ¹⁷ Folytatva a felsorolást, a teljesség igénye nélkül: Paál László, Munkácsy Mihály, Lotz Károly, Liezen-Mayer Sándor, Gyárfás Jenő, Mészöly Géza, továbbá akiknek az életművében a magyar nemzeti jelleg domináns volt: Böhm Pál, Deák-Ébner Lajos, Pállya Celesztin, Bihari Sándor, Pörge Gergely, Valentiny János, Greguss Imre, Tornyai János, valamint a magyar táj festői: Katona Nándor, Góth Móric, Perlmutter Izsák, továbbá a magyar lélek festői. A régebbi festők közül: Kupeczky János, ifj. Markó Károly, Markó András, Ligeti Antal, Barabás Miklós, Molnár József.
- ¹⁸ Nádai Pál: *Az iparművészet Magyarországon*. Budapest, 1920. 110–111. p.; Petrovics Elek: Wolfner Gyula képgyűjteménye. In: *Élet és Művészet*. Budapest, 1937. 106–115. p.; A Wolfner-gyűjteményről rövid áttekintés: Ilona Sármány-Parsons: *Jüdische Kunstmaeenatentum in Budapest und die Rolle der Künstler im Aufbruch zum Moderne. Tanulmányok Budapest Múltjából XXV*. Budapest, 1996. 255. p.
- ¹⁹ A kapcsolatot mutatja, hogy a levéltári iratok között megmaradtak a művészek címlistái, akkori elérhetőségei is.
- ²⁰ A MOL 1174 6. cs. 27. t. anyagában több ilyen megkeresést találunk; például 1922-ben Temesvárról többek között Székely Bertalan: *Vérszerződés* c. művének eredeti vázlatát ajánlották fel számára.
- ²¹ Idézet Géber Antal kéziratából (*Műgyűjtők életrajzai*, másolat az Iparművészeti Múzeum Adattárában). Ennek forrása: „Gyűjteménynek nemcsak anyaga, hanem szelleme is magyar, mert különös gondja volt mindig azokra, akik a magyar múltat, életet és földet ábrázolták művészetükben.” In: Petrovics Elek: *Képzőművészeti gyűjteményeink*. Különlenyomat a *Magyarország Verekeitől napjainkig* c. mű V. kötetéből. Budapest, 1930. 224. p.
- ²² Biztosítási papírok, Tűz és egyéb károk ellen. Összesítési ív 1921. évre; IV. Eskü tér 5. II/3. ajtó. (Cége címe: Károly krt. 26.) MOL Z 1174 6. cs. 29. t.; 1934-ben 1.427.500 Aranypengő értékben.
- ²³ Csányi Károly: Népművészeti gyűjtemény. (Függelék.) In: Dr. Lázár Béla: *Egy magyar gyűjtemény*. Petrovics Elek előszavával. Budapest, 1922. 107–112. p.
- ²⁴ Divald Kornél: Bujdosó műkincseink c. írásában (*A Műgyűjtő* 1930, 173–175. p.) fogalmazta meg, már kissé későn e célt, miszerint begyűjteni az elszakított területekről, amit csak lehet, hiszen a „Magyar áldozatkésztség emlékei ezek, magyar lélek és a magyar lélek tükröződik rajtuk. S. O. S.”
- ²⁵ 1929-ben a műgyűjtőknek a Pannónia Szálloda különtermében Undi Mariska tartott előadást a magyar textilművészetről.
- ²⁶ Az Iparművészeti Társulat gazdag népművészeti hímezés anyaggal rendelkezett, amit még Györgyi Kálmán gyűjtött. Ebben az időben a duplikátumokból a magánosok is vásárolhattak, 1928-ban a gyűjtemény egy részét az Iparművészeti Múzeumnak engedték át, másrészt a Néprajzi Tárnak, a felesleget pedig iskolai oktatás céljaira szánták. Lásd: *A Műgyűjtő* 1928. 195. p.
- ²⁷ Szmik Antal meghalt. *A Műgyűjtő* 1927. 14. p.
- ²⁸ *Magyar bűnözők kiállításának leíró lapjairól*. Írta Csermelyi Sándor. Budapest, 1918.
- ²⁹ Dr. Balassa Istvánné urnő (sic!) gyűjteménye. *Az Ernst-Múzeum aukciói. VII.* (vagy más sorszámozás szerint, a katalóguson belül VI.) Budapest, 1918.
- ³⁰ Balassa Istvánné magyar textilgyűjteménye. *Az Ernst-Múzeum aukciói XL*. Budapest, 1928.
- ³¹ *A Műgyűjtő* 1929. 19. p.
- ³² A Wolfner-gyűjtemény. *Műbarát* 1922. II. évf.; n. n.: Wolfner Gyula gyűjteménye (Krónika rovat). *Magyar Iparművészet* 1922. XXV. évf. 62–63. p.
- ³³ Tagja volt az Országos Képzőművészeti Társulatnak, pártoló tagja a Szinyei Társaságnak, rendszeres támogatója különféle kiállításoknak: nem volt olyan helyzet, amikor a hozzáfordulókat ne támogatta volna nemes céljaik elérésében. Több pályadíjat, ösztöndíjat alapított. 1904-től tagja, majd választmányi tagja a Magyar Iparművészeti Társulatnak, melynek kiadványát, a *Magyar Iparművészet* 1921-ben az egyik legnagyobb összeggel, 3000 koronával támogatta. Lásd: *Magyar Iparművészet* 1921. 34. p.
- ³⁴ MOL Z 1174 6. cs. 27. t.
- ³⁵ Baumgarten Nándor, Ernst Lajos, Géber János, Glück Frigyes, br. Hatvany Ferenc, Herzog Mór, br. Kohner Adolf, Sváb Sándorné, br. Ullmann György etc.
- ³⁶ A Szépművészeti Múzeum részéről: Meller Simon, Petrovics Elek,

- dr. Térey Gábor, az Iparművészeti Múzeum részéről: Végh Gyula, Csányi Károly, Layer Károly, a Hopp Ferenc Kelet-Ázsiai Múzeum részéről Takács Zoltán, az Iparművészeti Iskola képviselőjében Györgyi Dénes, továbbá a Wolfner-gyűjtemény monográfusa, Lázár Béla.
- 57 Br. Wlassics Gyula, Jeszenszky Sándor, Ybl Ervin, Majovszky Pál, Scitovszky Tibor etc.
- 58 Kongresszusi mozaik. *A Műgyűjtő* 1928. 281. p.
- 59 Iparművészeti Múzeum Adattár FLT 26409 – Album a Wolfnerlakás enteriőrfelvételeivel.
- 40 Képkerekezésekről számlák Bergh Ferenc utóda, Nagy Ferenc aranyozó és képkerekezőtől.
- 41 Számlák tanúsága szerint biedermeier stílusú bútorokat vásárolt Pick Mórictól; illetőleg a berendezés egy része (rajz és méret szerint fenyő- és diófából készült, sarokba épített könyvespolcok, valamint egyszerűen kárpitozott, paszomány nélkül diófa keretet) a Palágyi Gyula fa-vas- rézbútorgyár berendezési vállalatától (Angol u. 33.) vétetett.
- 42 1912-ben néhány szobrocskával Wolfner részt vett a Kispasztikai Kiállításon. A kiállítás műtárgylistája szerint az alábbiakkal, lásd: *A Gyűjtő* 1912-es évfolyama szerint: 349. sz. Csoport, *Az Atyaisten és Jézus*; 544. sz. Liipola Yrjö: *Öregasszony*, mellszobor; 592. sz. Dombornó, macskát ábrázol; 601. sz. R. Relle: *Templomba*; (sic!) 605. sz. C. Meunier: *Kobmunkás*; 607–608. sz. Charles v. Wyke: *Nyolc bronzfejeske*; *Kolou*.
- 43 Kiss Ákos: *Iparművészeti gyűjtés a két világáború között*. (Kézirat) Iparművészeti Múzeum Adattár KLT 622/14.
- 44 Életéről, adományozói tevékenységéről, a vonatkozó dokumentumok felsorolásával együtt lásd: Horváth Hilda: *Iparművészeti kincsek Magyarországon*. Budapest, 2000. 65–66. p., 90. p.
- 45 Iparművészeti Múzeum, ltsz: 5634.
- 46 Iparművészeti Múzeum Adattár 1916/364. Beletárolva: Keménycserép kupa, Herend, ltsz: 13730 (korábbi ltsz: 17392).
- 47 Oltárterítő és csipkebetét, Iparművészeti Múzeum ltsz: 15497-15498 (korábbi ltsz: 17567, 17559).
- Erdélyi kályhacsempék, Iparművészeti Múzeum ltsz: 15522-15526 (korábbi ltsz: 17613-17617) A vonatkozó ügyirat: Iparművészeti Múzeum Adattár 1918/339.
- 48 *Wolfner Gyula magyar népművészeti gyűjteményének kiállítása*. Végh Gyula előszavával, munkatárs: dr. Layer Károly. Országos Magyar Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1924. – Megint csak adományoz a múzeumnak, 1924-ben műlapokat, cserépedények és hímzések ábrázolásával. (Régi Műlap leltár: MLT 1427 és 1428.) 1929-ben pedig fényképet (Régi Műlap leltár: 2076.) és egy negatívot (NLT 4291) egy habán tányérról.
- 49 1922-ben a Wolfner-gyűjtemény megnyitása kapcsán megkereste Patai József is, aki a *Múlt és Jövő* című folyóirat számára szeretett volna ismertetést írni; ez végül nem valósult meg. Viszont a továbbiak: *Egy magyar gyűjtemény*. Írta dr. Lázár Béla, Csányi Károly. Petrovics Elek előszavával. Budapest, 1922; n. n.: Wolfner Gyula gyűjteménye (Krónika rovat). *Magyar Iparművészet* 1922. XXV. évf. 62–63. p.; *Wolfner Gyula magyar népművészeti gyűjteményének kiállítása*. Végh Gyula előszavával, munkatárs: dr. Layer Károly. Országos Magyar Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1924; Dr. Layer Károly: Wolfner Gyula magyar népművészeti gyűjteményének kiállítása. *Magyar Iparművészet* 1924. 53–54. p. (illusztrációkkal); Petrovics Elek: Wolfner Gyula képgyűjteménye. *Magyar Művészet* 1925/6. I. évf. 301–306. p. (Ugyanez tanulmánykötetben: Petrovics Elek: Wolfner Gyula képgyűjteménye. In: *Élet és művészet*. Budapest, 1937. 106–115. p.); Dr. Layer Károly: Wolfner Gyula magyar népművészeti gyűjteménye. *Magyar Iparművészet* 1927. XXX. évf. 101–112. p. (illusztrációkkal, színes mellékletekkel); Fónagy Béla: Budapesti Privatsammlung. *A Műgyűjtő* 1928. 240. p.; Layer Károly: A magyar porcellán klasszicizmusa. Wolfner Gyula herendi gyűjteménye. *A Műgyűjtő* 1928. 355–356. p.; Petrovics Elek: Képzőművészeti gyűjteményeink. Különlenyomat a *Magyarország Verekeitől napjainkig* c. mű V. kötetéből. Budapest, 1930. 185–230. p.
- 50 Csányi Károly: Magyar parasztfazekasok munkái. *A Műgyűjtő* 1928. 12–13. p. Dr. Layer Károly: Az erdélyi habánok története. *A Műgyűjtő* 1928. 145. és 147. p. Die Habaner Fayencen. *A Műgyűjtő* 1931. 207. p.
- 51 Palotay Gertrud kifejtette, hogy Wolfner Gyula nagy körültekintéssel összegyűjtött kollekcijában szinte valamennyi hímzéstípus fellelhető. A kutató ezekből több darabot közölt is alapvető könyvében; lásd: *Oszmán-török elemek a magyar hímzésben*. Budapest, 1940. Előszó 8. p.; képek: 6, 14, 54, 55, 119, 182. sz.
- 52 A Palotay Gertrud által készített üvegnegatívok, egyelőre leltározatlanul, ma is megvannak az Iparművészeti Múzeum Adattárában, amely a Kőszeghy-féle *Ingó műemlékgyűjtemény* is őrzi.
- 53 1923. március 29-én kelt a múzeum akkor igazgatójának, Végh Gyulának a levele, amelyben az intézmény részéről köszönetet mondott Wolfnernek egy 1851-es évszámmal jelzett, puszpángból faragott pohár ajándékozásáért. A tárgy szerepel az Iparművészeti Múzeum Beérkezési naplójában (1918–1948) 15972-es, már nem élő leltári számon. A tárgy jelenleg nem található.
- 1925-ben többek – br. Hatvany Ferenc, br. Hatvany Károly, br. Herzog Mór Lipót és Wolfner Gyula – közös ajándékaiként került a múzeum gyűjteményébe egy bécsi, du Paquier-korszakból származó fedeles porcelán tálka: Iparművészeti Múzeum ltsz. 16102. A vonatkozó ügyirat: Iparművészeti Múzeum Adattár 1925/201; 1934-ben egy ön kelyhet adományozott patenával együtt: Iparművészeti Múzeum ltsz. 18260. A vonatkozó ügyirat: Iparművészeti Múzeum Adattár 1934/5; 1936-ban kalotaszegi párnahajat adott: Iparművészeti Múzeum ltsz. 18372. Egykor a Külügyminisztériumnak átadva; 1962-ben törölték.
- 54 *Régi egyházművészet országos kiállítása*. Budapest, 1930. – két miseruhával; egyik képe közölve: Végh Gyula: Régi egyházművészeti kiállítás az Iparművészeti Múzeumban. *Magyar Művészet* 1930. 247. p. *Erdély régi művészeti emlékeinek kiállítása az Iparművészeti Múzeumban*. Budapest, 1931. – nyolc hímzessel + ötvös tárggyal. *Régi kiázasiai szőnyegek kiállítása*. Szerk.: Dr. Layer Károly Dr. Mihály Sándor és dr. Csernyánszky Mária közreműködésével. Iparművészeti Múzeum, Budapest, 1935. – hét szőnyeggel vett részt.
- 55 *Júniusi Hetek. Magyar mesterművek kiállítása*. Petrovics Elek előszavával. Nemzeti Szalon, Budapest, 1936. június 6–30-ig. 112. sz. Régi úri hímzések Wolfner Gyula gyűjteményéből.
- 56 Victoria and Museum, London Párnahuzat, Torda-Aranyos vármegye, T.85-1932; Párnaszegély, Gömör vármegye, T.76-1932.
- 57 Iparművészeti Múzeum Adattár 1937/84; a letéti elismervényen szerepel, hogy új elismervények a letéti dobozban vannak, azonban további átveteli elismervények egyelőre nem kerültek elő.
- 58 Kósárka. Josephus Prandtner senior, Pest, 1808 körül: *Az O. M. Iparművészeti Múzeum Régi ezüstkészítésének leíró lejtroma*. Budapest, 1927. 691. sz.; *A régi Buda és Pest iparművészetének kiállítása*. Budapest, 1927. 71. sz. Kőszeghy Elemér: *Magyarországi ötvösjegyek*. Budapest, 1936. (reprint) 492. Nr. 393-460. a.
- Sótartó. Josephus Prandtner senior, Pest, 1826: *A régi Buda és Pest iparművészetének kiállítása*. Budapest, 1935. 104. sz. (Kőszeghy Elemér: *Magyarországi ötvösjegyek*. Budapest, 1936. (reprint) 493. Nr. 401. h. Két talpas sórtartó, Sopron (?) empire: *Az O. M. Iparművészeti Múzeum Régi ezüstkészítésének leíró lejtroma*. Budapest, 1927. 685. sz.;
- 59 *Az O. M. Iparművészeti Múzeum Régi ezüstkészítésének leíró lejtroma*. Budapest, 1927. 102. sz.
- 60 Egy ismert gyűjtő műtárgyainak aukciója. *Árverési Közöny*, Budapest, 1941. március 1. r. sz. 229. sz.
- 61 Donáth Sándor Budapest, Kossuth Lajos u. 3. számú üzletében németalföldi festmények is voltak – porcelánok, dísztárgyak, berendezett enteriőrök, keleti alkotások mellett –, talán éppen ezért vásárolta meg a németalföldi metszetekről készült ábrázolásokkal díszített gyömbértartót.
- 62 Hugo Helbing Kunst-Auction: *Collections Marcell von Nemes: Catalogue des tableaux*. Le 16 Juin 1931. 25. p. 38. sz.: Alessandro Magnasco: „*Payage... Toile, 140x112 cm. M. Lionelle Venturi pense que ce tableau doit sûrement être attribué à Alessandro Magnasco.*”
- 63 Nemes Marcell két Magnasco-festményt ajándékozott a Szépművészeti Múzeumnak, lásd: Felvinczi Takács Zoltán: A Szépművészeti Múzeum közleményei. Alessandro Magnasco két festménye – Nemes Marcell ajándéka. *Művészet* 1915. XIV. évf. 7. sz. 375–384. p.
- 64 *Régi olasz mesterek kiállítása*. Petrovics Elek előszavával. Nemzeti Szalon 1937. december 15. – 1938. január 11. 137. sz.
- 65 Wolfner Gyula gyermekei anyjától elvált: mind házasságkötésükkor kötött szerződésük, mind válásuk dokumentumai, a különféle fel-

- telemek és kötelezettségek taglalásával együtt megtalálhatók a Budapesti Fővárosi Levéltárban: VII. 184. fond 1898-0301 Wolfner Gyula és neje házassági szerződése; VII. 184. fond 1905/682. ügyirat Wolfner Gyula gyáros és neje, Brüll Hedvig megállapodása. Elvált feleségétől egy fia és egy lánya született. Lánya gondnokság alatt, intézetben élt; ezért jelölte meg egyetlenleges örökösének fiát, illetőleg az ő lányát (egyetlen unokáját).
- ⁶⁶ E gondolat előzményét korábbi alapítványai jelentik: 1917-ben a Képzőművészeti Társulatnál alapított díjat olyan magyar műalkotásra, amely a magyar néplelek nemes vonásait tükrözi. 1922-ben újabb alapítványt tett a Képzőművészeti Társulatnál: 100.000 koronás összegben magyar tárgyú, de abszolút becsű műalkotás vásárlására, amit a Szépművészeti Múzeum mindenkorai igazgatója választ ki.
- ⁶⁷ Nándor 1924-ben, Tivadar 1929-ben, József 1932-ben hunyt el.
- ⁶⁸ Iparművészeti Múzeum Adattár 1945/46, Wolfner Gyula fia, László 1945. július 6-án, a IV. Somogyi Béla út 26. sz. alól írott levelében kéri a beszállított tárgyak listájának elkészítését.
- ⁶⁹ Mravik László: A Holokauszt hosszú árnyéka II. A hazai műtárgyak sorsa a háború végén. *Artmagazin* 2004/2. 4–13. p.
- ⁷⁰ BFL VII. 12. e. fond 1945-276. Wolfner Gyula végrendelete.
- ⁷¹ Kivonat a hagyatéki tárgyalási jegyzőkönyvből, dr. Horváth Kamilló budapesti közjegyző; Kjö: 420/1945. Iparművészeti Múzeum Adattár 1945/104.
- ⁷² 1945. november 8-án Wolfner Gyula ún. letétéből dr. Géber Antal (sic!) megbízásából, Szappan István írta alá az átvételi elismervényt. Iparművészeti Múzeum Adattár 1945/104. A tárgyak összevethetők az 1944-es beszállítás listájával, de nem teljesen fedik egymást. A visszaadásnál szerepel egy cseresznyefa oszlopszekrény, egy állótükör, ugyanakkor nem szerepel az átvételi listában feltüntetett kártyaasztal, az egyik kanapé, valamint 13 db helyett 11 székről van szó. Ugyanakkor még az 1935-ben átvett tárgyak között szerepelt egy oszlop alakú cseresznyefa éjjeli szekrény, valamint egy álló tükör is.
- ⁷³ Iparművészeti Múzeum Adattár 1945/104; Összevetve a beszállítási és átvételi listát, két tárgy hiányzik: egy empire fémcillár és az egyetlen miseruha: pluviale, Louis XV. zöldszínű brokát. Oberschall Magda másutt is csak egy csillárról ír; nem tudni, hogy egybevetette-e a beszállítási listával az átvett tárgyakat.
- ⁷⁴ Katona Imre: Dr. Ruzsinkó Barnabás kerámiai. *Műgyűjtő* III. évf. 1972/3. sz. 19. p.: megjegyzi, hogy a MNM habán gyűjteményének anyaga valamikor a Wolfner-gyűjteményhez tartozott.
- ⁷⁵ Bárányné Oberschall Magda: A Wolfner-gyűjtemény letétben a Magyar Történelmi Múzeumban. *Magyar Múzeum* 1945. október 45–46. p.;
- Az Iparművészeti Múzeum Adattárában megtalálhatók az MMOK nyilvántartási kartonjai. A Wolfner-letétből az alábbiak vannak meg: 50.74-50.103; 50.105-50.127: ón- és vörösréz tárgyak; 50.128-50.130 ezüst tárgyak; 50.383-50.389: sulykolók, bábsütőminiták. Ugyanakkor egy kartonon feltüntetve, hogy Wolfner Lászlótól 31 láda ötvös, kerámia, textil + 1 keleti szőnyeg került be 1945-ben 5 évre szóló letétként, 3847/1949. hivatkozási szám.
- ⁷⁶ MNM Irattár Történelmi Osztály Iktatókönyve 1945/89 – az irat nem található.
- ⁷⁷ MNM Irattár Történelmi Osztály Iktatókönyve 1947/94 – az irat nem található.
- ⁷⁸ Iparművészeti Múzeum Adattár 1949/39
- ⁷⁹ Lásd a 69. számú jegyzetet: a vissza nem adott tárgyak a következők lehetnek: egy kártyaasztal, egy kanapé, két szék.
- ⁸⁰ MNM Irattár Történelmi Osztály Iktatókönyve 1948/60 – az irat nem található.
- ⁸¹ Letári számok a következők: 24440, 24441, 24443; A szőnyegek kiállítva és publikálva: Gombos Károly: *Régi tükrém szőnyegek*. Budapest, 1975. 45., 46., 59. sz.
- ⁸² Iparművészeti Múzeum Adattár FLT 26409/7.
- ⁸³ Batári Ferenc: *Oszmán-török szőnyegek. Az Iparművészeti Múzeum gyűjteményei*. Budapest–Keszthely, 1994. 66. p. 127. sz. Imaszőnyeg, Kula, XIX. sz. első fele, ltsz: 54.376.
- ⁸⁴ Fejtő Ferenc: Az asszimiláció aranykora. In: *Magyarország, zsidóság*. Budapest, 2000. 126–139. p.
- ⁸⁵ Egy gyűjtő halála. Tornay-Schosberger (sic!) Lajos meghalt. *A Műgyűjtő*. 1928. 118. p. Régi értékek felkutatásában fáradhatatlan volt, és bőkezű mecénás. Tornyai br. Schosberger Nándorné sz. hatvani Deutsch Adállal személyes kapcsolatban volt Wolfner Gyula; többek között őt is meghívta 1922. március 19-i gyűjteménybemutatójára.
- ⁸⁶ Bakonyi Károly gyűjteménye 1926-ben Ernst-aukcióra került: *Az Ernst-Múzeum aukciói. XXXI.* Gróf Teleki Sámuel hagyatéka, valamint Dr. Bakonyi Károly gyűjteményéből és más magánbirtokból származó festmények és műtárgyak. Budapest, 1926.
- ⁸⁷ Az eleven múlt. Ernst Lajos gyűjteménye. In: *Egy gyűjtő és gyűjteménye. Ernst Lajos és az Ernst Múzeum*. Ernst Múzeum, Budapest, 2002. március 17. – április 28. Katalógust szerk.: Róka Enikő. 9–90. p. A műgyűjtés és asszimiláció kapcsolódását érinti, felveti tanulmányában: 40–43. p.
- ⁸⁸ A Magyar Nemzeti Múzeum textilremekeiről szóló kötetben számos Wolfner-textília szerepel, lásd: V. Ember Mária: *Régi textíliák. A Magyar Nemzeti Múzeum kincsei*. Budapest, 1980.

